

mgr Jan Plis

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Rzeszowski

**Wprowadzenie do problematyki koncepcji praw człowieka
trzeciej generacji Karela Vasaka**

Strzeszczenie

Celem opracowania jest przedstawienie koncepcji praw człowieka trzeciej generacji. Koncepcję tą po raz pierwszy zaprezentował Karel Vasak pod koniec lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Według K. Vasaka trzy generacje praw człowieka nawiązują do haseł Wielkiej Rewolucji Francuskiej: wolność, równość i braterstwo.

Autor podjął próbę analizy poszczególnych generacji praw człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem trzeciej generacji – praw solidarnościowych. Artykuł zawiera analizę historyczną i dogmatyczną praw solidarnościowych, a także omawia podstawowe założenia koncepcji praw człowieka trzeciej generacji. Przeprowadzona analiza pozwala na sformułowanie konkluzji, że prawa solidarnościowe są niezbędne dla ochrony takich wartości ludzkich, jak: pokój, rozwój, czy też zdrowe środowisko.

Słowa kluczowe: prawa człowieka, wolność, równość, prawa solidarnościowe, generacje praw człowieka.

**Introduction into the Problems of Karel Vasak's Concept
of the Third Generation of Human Rights**

Abstract

The aim of the paper is to present the concept of the third generation of human rights. This concept was initially proposed in the late 1970's by Karel Vasak. K. Vasak suggested that the three generations of human rights corresponded respectively to the three ideas proclaimed in the French revolution: liberty, equality and fraternity.

The author has made an attempt to review the generations of human rights, with the particular emphasis of the third generation of human rights, also called the solidarity rights. The article contains historical and dogmatic analysis of solidarity rights, as well as discusses

the fundamental assumptions of third generation of human rights. The conducted analysis allows to formulate a conclusion that the solidarity rights are necessary to protect such human values as: peace, development or healthy environment.

Key words: human rights, liberty, equality, solidarity rights, generations of human rights.

Prawa człowieka określa się jako prawa (uprawnienia) przysługujące każdej istocie ludzkiej. Przysługują one człowiekowi niezależnie od aktów prawa stanowionego (pozytywnego), czy też niezależnie od działań ludzkich¹. Źródłem tych praw jest przyrodzona godność człowieka. Głównymi atrybutami praw człowieka, wynikającymi z praw natury, są: powszechność, przyrodzoność i ich niezbywalność.

Zasadniczy rozwój praw człowieka przypada na okres po drugiej wojnie światowej. Doświadczenie okrucieństw wojennych, często dokonywanych w zgodzie z prawem, uzmysłowiła społeczności międzynarodowej, że ochrona praw człowieka jedynie na szczeblu krajowym jest niewystarczająca i należy zająć się wypracowaniem uniwersalnego system ochrony praw człowieka.

Pierwszym, doniosłym owocem współpracy państw w tym zakresie była, uchwalona 10 grudnia 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w formie rezolucji, *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, która miała być „wspólnym standardem do osiągnięcia przez wszystkie ludy i wszystkie narody”².

Kolejnym ważnym krokiem na tej drodze było uchwalenie w 1966 roku Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka: *Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych* oraz *Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych*. Pakty mają charakter wiążący dla państw, które je ratyfikowały. Akty stanowią fundament systemu ochrony praw człowieka ustanowionego przez ONZ. W sposób kompleksowy ujmują problematykę praw jednostki oraz zawierają katalog praw człowieka powszechnie uznawanych przez wspólnotę międzynarodową. Stanowią wzorzec dla ponadnarodowych oraz krajowych systemów ochrony praw człowieka.

Dyskusja o prawach człowieka od dawna wywołuje w doktrynie wiele sporów i kontrowersji, m. in. w kwestiach statusu i znaczenia praw naturalnych, relacji zachodzących

¹ M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka. Prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*, Lublin 1999, s. 13.

² K. Motyka, *Prawa człowieka. Wprowadzenie Wybór źródeł*, Lublin 2004, s. 125.

między poszczególnymi kategoriami praw człowieka, a także w sprawach odpowiedzialności za ich realizację i przestrzeganie³. Warto zwrócić uwagę, że obok „starych” problemów – w obliczu dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości – na horyzoncie pojawiły się przed prawami człowieka nowe wyzwania. Można tu wskazać na niektóre z nich, jak np. rewolucja techniczna i technologiczna; przybierający na sile proces globalizacji w wymiarze gospodarczym, społecznym, kulturowym i organizacyjnym; terroryzm; degradacja środowiska naturalnego; pogłębiające się dysproporcje pomiędzy krajami rozwiniętymi a rozwijającymi się.

W literaturze przedmiotu, uwzględniając zmieniającą się rzeczywistość, coraz częściej zaczęły się pojawiać nowe idee i koncepcje dotyczące praw człowieka. Na szczególną uwagę, z punktu widzenia zmian zachodzących we współczesnym świecie, zasługuje koncepcja praw człowieka trzeciej generacji.

Po koniec lat siedemdziesiątych XX wieku za sprawą Karela Vasaka wprowadzono do debaty publicznej pojęcie trzech generacji praw człowieka⁴. Przedstawiona przez tego francuskiego prawnika klasyfikacja praw człowieka oparta została na kryteriach o charakterze historycznym i filozoficznym⁵. Zaprezentowany podział praw człowieka nawiązuje do haseł Wielkiej Rewolucji Francuskiej: wolność, równość, braterstwo. K. Vasak, obok powszechnie uznanych kategorii, tzn. praw obywatelskich i politycznych (pierwsza generacja) oraz praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych (druga generacja), wprowadził nową kategorię – prawa solidarnościowe (trzecia generacja).

Do praw człowieka pierwszej generacji zalicza się powszechnie prawa obywatelskie (cywilne) i polityczne sformułowane już wyraźnie pod koniec XVIII wieku pod wpływem koncepcji liberalnych (zob. *Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela* z 1789 r., *Deklaracja Niepodległości* – z 1776 r., *Konstytucja Stanów Zjednoczonych* – 1787 r.), które miały za cel urzeczywistnienie zasady wolności oraz wyzwolenie jednostki z więzów i ograniczeń ustroju feudalnego. Z czasem stały się fundamentem większości konstytucji państw świata.

Upadek porządku feudalnego przyczynił się do radykalnych zmian ustrojowych. Zmienił się podmiot sprawujący suwerenną władzę. Monarchę absolutnego zastąpił naród.

³ Zob. R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2000, s. 34 i n.

⁴ Karel Vasak – francuski prawnik, z pochodzenia Czech, w latach 1969-1980 Sekretarz Generalny Międzynarodowego Instytutu Praw Człowieka w Strasburgu. Ponadto pełnił funkcję Dyrektora Departamentu Praw Człowieka i Pokoju UNESCO. Zob. K. Vasak, *A 30-year struggle. The sustained efforts to give force of law to the Universal Declaration of Human Rights*, „The UNESCO Courier” Listopad 1977, s. 29, 32.

⁵ B. Banaszak, *Ogólne wiadomości o prawach człowieka*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002, s. 29; M. Nowak, *Trzy generacje praw człowieka. Ich znaczenie w świetle przesłanek ideowych i historycznych oraz w świetle ich genezy*, [w:] *Prawa człowieka. Geneza, koncepcje, ochrona*, red. B. Banaszak, Wrocław 1993, s. 105 i n.

W wyniku tych przemian przestała obowiązywać reguła odnosząca się do jednostki: „wolno mi czynić to tylko, co suweren (lub prawo przez niego stanowione) mi zezwala”. Zaczęła obowiązywać nowa reguła: „wolno mi czynić wszystko, z wyjątkiem tego, czego prawo ustanowione przez suwerena (lub przedstawicielski organ narodu) mi zabronił”⁶.

Obecnie najważniejszym źródłem prawa międzynarodowego w tej materii jest *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych ONZ z 1966 roku*.

W *Pakcie Praw Politycznych i Obywatelskich* zawarte są podstawowe prawa obywatelskie, zwane niekiedy prawami osobistymi, związane z egzystencją fizyczną (np. prawo do życia, integralność fizyczna i psychiczna, wolność osobista i bezpieczeństwo osobiste), psychiczną (np. wolność myśli, sumienia, religii; wolność posiadania poglądów i wolność wypowiedzi) oraz prawną (np. prawo do osobowości prawnej, prawo do sądu).

Prawa polityczne można podzielić na dwie kategorie: prawa polityczne *sensu stricto* oraz prawa polityczne *sensu largo*. Pierwszą grupę stanowią prawa, które gwarantują jednostce aktywny udział w kształtowaniu woli, polityki państwa (prawo wyborcze, prawo do udziału w referendum). Druga grupa obejmuje prawa polityczne *sensu stricto*, a także wolności polityczne (wolność wyrażania poglądów, wolność zrzeszania się, wolność zgromadzeń)⁷.

K. Vasak zalicza prawa pierwszej generacji do tzw. praw negatywnych, gdzie państwo zobowiązane jest powstrzymać się od ingerencji w określony zakres ludzkiej działalności (może co najwyżej wyznaczyć jego granice w celu ochrony dobra innych osób i dobra społecznego)⁸. Należy zauważyć, że w przypadku realizacji praw politycznych wymagana jest pomoc ze strony państwa, które zobowiązane jest do stworzenia organizacyjnych ram w celu ich urzeczywistnienia.

Źródła praw człowieka drugiej generacji należy doszukiwać się w przemianach społecznych oraz rewolucjach socjalistycznych, jakie miały miejsce w XIX i XX wieku, pozostających w związku z dynamicznym rozwojem ruchu robotniczego i partii socjalistycznych. Do powstania praw drugiej generacji w sposób szczególny przyczyniły się m.in. nadmierna eksploatacja pracowników, brak zabezpieczeń socjalnych, złe warunki pracy, niemożność powszechnego udziału w tworzeniu dóbr gospodarczych i korzystania z nich. Prawa drugiej generacji wykształciły się pod wpływem koncepcji socjalistycznych. Można wśród nich wyróżnić prawa o charakterze gospodarczym, socjalnym i kulturalnym.

⁶ L. Wiśniewski, *Prawo a wolność człowieka – pojęcie i konstrukcja prawna*, [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997, s. 54.

⁷ M. Nowak, *Trzy generacje praw człowieka ...*, s. 107-112.

⁸ K. Vasak, *A 30-year struggle ...*, s. 29.

Prawa drugiej generacji określane często mianem praw pozytywnych, wywodzą się z szeroko pojętej równości. Wymagają od państwa aktywnych działań na rzecz ich realizacji. Prawa drugiej generacji stanowią niejako zbiór postulatów (norm programowych), stojących przed państwem w stosunku do obywateli. Wynika z tego, że to państwo ustala granice swych zobowiązań wobec obywateli na rzecz realizacji tych praw⁹.

Współcześnie prawa należące do drugiej generacji chronione są w prawie międzynarodowym przede wszystkim na podstawie *Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych* z 1966 roku.

Idea praw człowieka trzeciej generacji po raz pierwszy została zaprezentowana przez K. Vasaka w 1979 r., podczas jego wykładu inauguracyjnego z okazji X Sesji Międzynarodowego Instytutu Praw Człowieka w Strasburgu¹⁰. Według niego koncepcja ta miała służyć nie tylko celom czysto teoretycznym, ale przede wszystkim miała, uwzględniając najnowsze tendencje w stosunkach międzynarodowych, zmierzać ku syntezie uniwersalnych aspiracji ludzkich, aby na ich podstawie wskazać pożądane kierunki rozwoju praw człowieka dla dobra całej ludzkości. W następnych latach K. Vasak nadał tej idei cechy rozwiniętej koncepcji teoretycznej.

Propozycji wyodrębnienia praw solidarności towarzyszyła jednocześnie próba wstępnego określenia ich podstawowych właściwości. Zdaniem K. Vasaka, nowa kategoria praw zasługuje na miano praw solidarnościowych, gdyż wyrażając pewną koncepcję życia we wspólnocie, nie mogą one być w konsekwencji urzeczywistnione bez połączenia wysiłków wszystkich uczestników życia zbiorowego: jednostek, państw oraz osób prywatnych i publicznych¹¹. Pozostają one w związku ze współczesnym etapem rozwoju ludzkości. Stanowią wypadkową wspólnych dla całego świata problemów i wyzwań. Prawa te stanowią próbę uchwycenia i rozwiązania podstawowych problemów, stojących przed światem, związanych z: zapewnieniem pokoju, redukcją olbrzymich nierówności pomiędzy krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się, rozpadem kolonializmu, degradacją środowiska naturalnego w wyniku ekstensywnej gospodarki¹².

Zdaniem Krzysztofa Drzewickiego, koncepcja trzeciej generacji praw człowieka oparta została na czterech podstawowych założeniach:

- dynamizmie rozwoju praw człowieka;
- generacyjnym rozwoju praw człowieka;

⁹ B. Zawadzka, *Prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne*, Warszawa 1996, s. 7.

¹⁰ Zob. K. Drzewicki, *Prawo do rozwoju. Studium z zakresu praw człowieka*, Gdańsk 1988, s. 12-21.

¹¹ C. Wellman, *Solidarity, the Individual and Human Rights*, "Human Rights Quarterly" 2000, nr 3, s. 644.

¹² *Ibidem*, s. 640.

- partycypacjonizmie i kolektywizmie praw człowieka;
- solidaryzmie praw człowieka¹³.

Według K. Vasaka wspólnota międzynarodowa przyznaje szczególnie doniosłym, uniwersalnym wartościom ludzkim charakter dóbr prawnie chronionych, co znajduje wyraz w ich transformacji do systemu praw człowieka. Wartości te oraz wyrażające je prawa człowieka nie mają charakteru statycznego. Odzwierciedlają one społeczną i polityczną ewolucję świata po II wojnie światowej.

Przedmiotem praw człowieka trzeciej generacji są wartości wyrażające uniwersalne aspiracje ludzkie. Należą do nich takie, jak: pokój, rozwój, środowisko, wspólne dziedzictwo ludzkości. Prawa solidarnościowe nie legitymują się precyzyjnie określonym przedmiotem, stanowią katalog otwarty¹⁴.

Warto przypomnieć, że K. Vasak dodał inne prawa, jak: prawo do komunikowania się, czy też prawo do humanitarnej pomocy¹⁵. Wymienione prawa nie doczekały się stosownej konceptualizacji, ani też szerszej debaty.

Nie wszystkie ze wskazanych wartości należy traktować jako nowe wyzwania stojące przed ludzkością. Część z nich, np. dążenie do pokoju czy rozwoju, istnieje od dawna pośród podstawowych postulatów społecznych. Współcześnie wartości te odkrywane są na nowo. Uzyskały niewątpliwie nowy wymiar i wyższy stopień aktualności. Z drugiej strony pojawiły się „nowe” wartości, które dotychczas nie były łączone w sposób ścisły z prawami człowieka w prawie międzynarodowym, np. dążenie do zachowania środowiska naturalnego, czy wspólnego dziedzictwa ludzkości.

Pogląd o generacyjnym rozwoju praw człowieka odbił się szerokim echem w doktrynie. K. Vasak dokonał podziału praw człowieka uwzględniając ich specyficzne cechy wynikające z ewolucyjności tych praw oraz ich historycznych uwarunkowań. Wyróżnił ich trzy generacje: a) prawa pierwszej generacji (określane też mianem praw wolnościowych), obejmujące prawa obywatelskie i polityczne; b) prawa drugiej generacji (prawa równościowe), obejmujące prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne; c) prawa trzeciej generacji (prawa solidarnościowe), obejmujące m. in. prawo do pokoju, prawo do rozwoju, prawo do środowiska¹⁶.

¹³ K. Drzewicki, *Prawo do rozwoju ...*, s. 30-37.

¹⁴ K. Vasak, *Puor une troisieme generation des droits de l'homme*, "Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Picket", the Hague 1984, s. 843.

¹⁵ K. Drzewicki, *Prawo do rozwoju ...*, s. 21,25.

¹⁶ K. Vasak, *Puor une troisieme generation ...*, s. 838-839.

Najwięcej kontrowersji wywołuje posługiwanie się przez K. Vasaka terminem „generacja”. Pojęcie „generacja” może sugerować zastępowanie pierwszej generacji przez drugą i następne. Ponadto termin ten wskazuje na możliwość formułowania w przyszłości postulatów kolejnych generacji praw człowieka¹⁷. Warto zauważyć, że K. Vasak podkreśla, iż prawa człowieka wszystkich generacji tworzą niepodzielną i komplementarną całość. Prawa solidarnościowe traktuje jako prawa syntezy wszystkich praw człowieka, czy też jako dopełnienie istniejącego systemu praw człowieka z uwzględnieniem zagadnienia solidaryzmu.

Z perspektywy czasu wydaje się, że użycie terminu „generacja” miało na celu podkreślenie dynamizmu praw człowieka oraz uwypuklenie znaczenia praw solidarnościowych.

W opinii K. Drzewickiego „teza o ewolucji praw człowieka w kierunku pogłębienia partycypacji społecznej wpływa na zasadzie antytezy z indywidualizmu dotychczasowych praw człowieka”¹⁸.

K. Vasak uważa, iż prawa solidarnościowe są niezbędne, aby przezwyciężyć nadmierny indywidualizm, a nawet egoizm dotychczasowych praw człowieka. Prawa pierwszej generacji miały bowiem na celu przede wszystkim ochronę jednostki przed państwem. Z kolei prawa drugiej generacji wymagały od państwa aktywnych działań na rzecz jednostki w granicach wyznaczonych przez państwo. K. Vasak wychodzi z założenia, że jednostka nie jest w stanie w pełni rozwinąć swojego potencjału bez udziału w życiu wspólnoty ludzkiej. Dlatego, aby w pełni móc zrealizować zasadę wolności i równości, niezbędna jest solidarna partycypacja wszystkich ludzi¹⁹.

Najważniejszą ideą praw trzeciej generacji pozostaje solidarność. K. Vasak wyraźnie zwraca uwagę, że przełamanie egoizmu i samotności może odbyć się jedynie przy zachowaniu poczucia solidarnego współdziałania²⁰. Według Cezarego Mika solidarność tę należy rozpatrywać w dwóch aspektach: podmiotowym i przedmiotowym²¹. Jej podmiotowy charakter wyraża się w solidarnym udziale (partycypacji) wszystkich ludzi i wspólnej akcji „wszystkich aktorów gry społecznej”. Charakter przedmiotowy solidarności uwidacznia się natomiast w specyfice dóbr, do których prawa solidarności przysługują. A są to dobra powszechne, globalne, reprezentujące wartości jednoczące wszystkich ludzi i dla wszystkich jednakowo cenne.

¹⁷ C. Wellman, *Solidarity, ...*, s. 641. Zdaniem M. Piechowiaka właściwszym terminem jest: „rodzina praw”, czy też „kategoria praw”, zob. M. Piechowiak, *Filozofia praw człowieka ...*, s. 65 i n.

¹⁸ K. Drzewicki, *Prawo do rozwoju ...*, s. 31.

¹⁹ K. Vasak, *Puor une troisieme generation ...*, s. 838.

²⁰ *Ibidem*, s. 839.

²¹ C. Mik, *Zbiorowe prawa człowieka. Analiza krytyczna koncepcji*, Toruń 1992, s. 94.

Solidarność, obok idei pomocniczości, wolności i równości, traktuje się jako jedną z naczelných zasad życia społecznego. Nie bez przyczyny znalazła się także – jako trzeci człon – w haśle rewolucji francuskiej: „wolność, równość, braterstwo”. Wyraża ona wartość bezinteresownej aktywności i wspólnego działania obywateli na rzecz demokracji.

Zasada solidarności leży także u podstaw normy prawnej chroniącej dobro wspólne, osiąganę poprzez poszanowanie prawa oraz wypełnianie przez człowieka jego społecznych obowiązków. Prawnym wymiarem zasady solidarności jest uznawanie praw oraz ich przestrzeganie w relacjach międzyludzkich, a przede wszystkim w ramach wspólnoty międzynarodowej²². W opinii K. Vasaka uznanie i realizacja praw solidarnościowych może stać się istotnym motorem napędowym wprowadzenia nowego międzynarodowego ładu²³.

Zdaniem Roberta Andrzejczuka, „dzięki odwołaniu się do solidarności *explicite* lub *implicite* następuje synchronizacja życia społecznego, regulowana prawodawstwem państwowym za pomocą określenia uprawnień i obowiązków poszczególnych podmiotów społeczności”²⁴.

Zgodnie z koncepcją K. Vasaka prawa solidarnościowe, w przeciwieństwie do praw pierwszej i drugiej generacji, mają charakter kolektywny. Kwalifikacji tej – jak słusznie zauważył K. Drzewicki – nadano wielowymiarowy charakter. Prawa solidarnościowe mogą być stosowane zarówno w wymiarze kolektywnym, jak i indywidualnym²⁵. Warto przy tej okazji zastanowić się nad pytaniem: Czy prawa człowieka pierwszej i drugiej generacji nie stanowią wystarczającej gwarancji dla takich wartości, jak chociażby: pokój, środowisko, czy szeroko pojęty rozwój? Wydaje się, że jednostka może poszukiwać ochrony w oparciu o „klasyczne” prawa człowieka. I tak, np. ochrona środowiska naturalnego może być realizowana poprzez prawo do życia, prawo do zdrowia, czy też prawo do prywatności. Z kolei prawo do rozwoju może być realizowane w oparciu o prawa drugiej generacji. Zasadnicza różnica polega jednak na wymiarze jakościowym. Punktem odniesienia dla wskazanych przykładów jest przede wszystkim jednostka. Można wskazać na wymiar kolektywny tych praw w kontekście co najwyżej społeczności lokalnych. Natomiast prawa solidarnościowe umożliwiają w sposób bardziej kompleksowy (pełny), w oparciu o zasadę solidaryzmu, ochronę dobra wspólnego w wymiarze powszechnym.

²² S. Ruchała, *Współczesne filozoficzne spory o ugruntowanie praw człowieka*, Katowice 2006, s. 125.

²³ K. Vasak, *Les différentes catégories des droits de l'homme*, Publié avec le concours de l'UNESCO, red. A. Lapeyer, F. De Tinguy, K. Vasak. Bruxelles 1990, s. 305.

²⁴ R. Andrzejczuk, *Prawa człowieka podstawą prawa narodów do samostanowienia*, Lublin 2004, s. 137.

²⁵ Na tej zasadzie K. Vasak wywodzi przykładowo sens indywidualnego prawa odmowy służby wojskowej, z jakichkolwiek motywów, jako realizację prawa do pokoju. K. Drzewicki, *Prawo do rozwoju ...*, s. 45.

Zdaniem K. Vasaka prawa trzeciej generacji „mogą być urzeczywistniane tylko poprzez wspólną akcję wszystkich aktorów gry społecznej: jednostek, państw, podmiotów prawa publicznego i prywatnego, społeczności międzynarodowej”²⁶. Za podmiot uprawniony należy uznać człowieka, jak też wszystkich ludzi *in corpore*. Akcentuje on zasadę niepodzielności i komplementarności praw człowieka wszystkich trzech generacji, co może stanowić kontrargument wobec przeciwników koncepcji praw solidarnościowych. Zarzucających jej potencjalną możliwość zdominowania praw jednostki przez prawa kolektywne.

Według K. Drzewickiego „prawa solidarnościowe mają w odpowiedniej proporcji wyrażać dwie tendencje, a mianowicie syntezę praw uznanych (synteza statyczna) oraz syntezę wartości wykraczających poza prawa człowieka, ustanowione przez generacje wcześniejsze (synteza dynamiczna)”²⁷. Wyjaśnia on, iż prawa solidarnościowe w wymiarze podmiotowym „zyskują nie tylko wymiar indywidualny, charakterystyczny dla praw generacji poprzednich, ale przede wszystkim jako prawa zbiorowe reprezentują nową jakość, przenosząc je niejako na wyższy, nieznany dotąd stopień kolektywności”²⁸.

Zasadność idei i koncepcji praw człowieka trzeciej generacji potwierdziły przemiany związane z postępowaniem technicznym i technologicznym oraz globalizacją – przemiany na skalę niespotykaną dotychczas w dziejach człowieka. Pojawiło się szereg problemów i zagrożeń wspólnych dla całej ludzkości. Nie da się ich rozwiązać bez solidarnego udziału wszystkich ludzi.

²⁶ C. Mik, *Zbiorowe prawa człowieka ...*, s. 105.

²⁷ K. Drzewicki, *Prawo do rozwoju ...*, s. 45-46.

²⁸ *Ibidem*.